

Un elefant molt despistat

CASTELLDEFELS A LA PREHISTÒRIA

Un elefant molt despistat

CASTELLDEFELS A LA PREHISTÒRIA

MARIA MIRANDA CUERVAS

Alcaldessa

JORDI MARESMÀ SEGARRA

*Regidor-delegat d'Educació, Cultura, Festes i Participació Ciutadana,
Pau i Solidaritat i Nova Ciutadania. 1r tinent d'alcaldia*

La història de la nostra ciutat és mil·lenària. A cavall de la Mediterrània i del massís del Garraf, terra de frontera, territori de pas per a comerciants i mercaders... Al llarg dels segles, la pagesia n'ha conreat la terra, i la mar ha estat una font constant de temor i d'oportunitats. És gràcies al treball i l'esforç col·lectiu de les generacions que ens han precedit que avui nosaltres podem gaudir d'un ric patrimoni cultural: masies, torres i castell. Però també de tradicions populars que han arribat a nosaltres gràcies a la il·lusió de les nostres associacions i que són un element vertebrador de la nostra cohesió social.

Estimar un territori, la seva biodiversitat i les persones que hi conviuen, també significa conèixer-lo. Per això, des de Castelldefels Cultura i la Biblioteca Ramon Fernàndez Jurado engegarem aquesta col·lecció de llibrets que volen posar a l'abast de la nostra infància el passat del que avui coneixem com a Castelldefels, el seu entorn natural i les tradicions que li són pròpies. Una feina que no hauria estat possible sense la col·laboració de persones i entitats com, per exemple, la Montserrat Sanz i en Joan Daura, en Josep Campmany, l'Agrupació de Cultura Popular o la feina ingent que ha fet el GREHIC en aquestes darreres dècades, i sense la qual no podríem entendre el nostre municipi.

Coves en una muntanya de roca

El món està compost per milers de milions de petits espais on hi passen coses. Cadascun té el seu paper.

El massís del Garraf és també un petit món, fa milers d'anys era un espai amb una fauna molt variada i diferent a l'actual?

El massís del Garraf és una gran formació rocosa. Quan plou, l'aigua s'escola dins la roca i la dissol a poc a poc. L'aigua entra per les esquerdes, on es queda aturada i desfent la roca forma una cavitat. Quan aquestes cavitats són horitzontals es formen les coves, i quan són verticals, els avencs.

Desconeixem com era la forma original de la Cova del Rinoceront de Castelldefels, ja que la seva entrada i una part de la cavitat es troba destruïda per una pedrera, probablement va ser una cavitat de tipus vertical".

Hi ha milers de cavitats al **massís del Garraf!** **De coves, se'n coneixen unes 400!**

La Cova del Rinoceront està situada a la pedrera de Ca n'Aymeric, al barri de Bellamar de Castelldefels. Potser us preguntareu què és una pedrera?

Doncs bé, és un lloc on se n'extreu roca calcària que avui dia serveix per a crear materials per a la construcció. La pedrera de Ca n'Aymeric existeix des de principis del segle XX.

La cova no és obra humana, sinó que es tracta d'una cova natural que amb el pas dels anys es va anar omplint de terres i pedres fins a quedar tancada al cent per cent.

La Cova del Rinoceront

La Cova del Rinoceront ha tingut diferents funcions al llarg de la història

- a.** Trampa natural, sense intervenció humana.
- b.** Hàbitat dels ossos i altres animals.
- c.** Hàbitat dels humans.
- d.** Lloc on aixoplugar-se dels humans.

Per als humans del segle XXI una cova és un lloc misteriós, però per als primers habitants del massís, humans i animals, la cova era un bon lloc per amagar-se a descansar o menjar.

Com podem saber per a què servia la cova?

Doncs ho sabem gràcies a l'arqueologia. Les excavacions tenen la finalitat de recuperar les restes de les activitats que els humans van fer dins la cova. Molt sovint, en una cova s'hi troben eines de pedra, fabricades pels nostres avantpassats, i ossos d'animals.

Qui investiga?

En els projectes de recerca que inclouen una excavació arqueològica no només hi participen arqueòlegs, perquè no es tracta tot just de recuperar restes del passat.

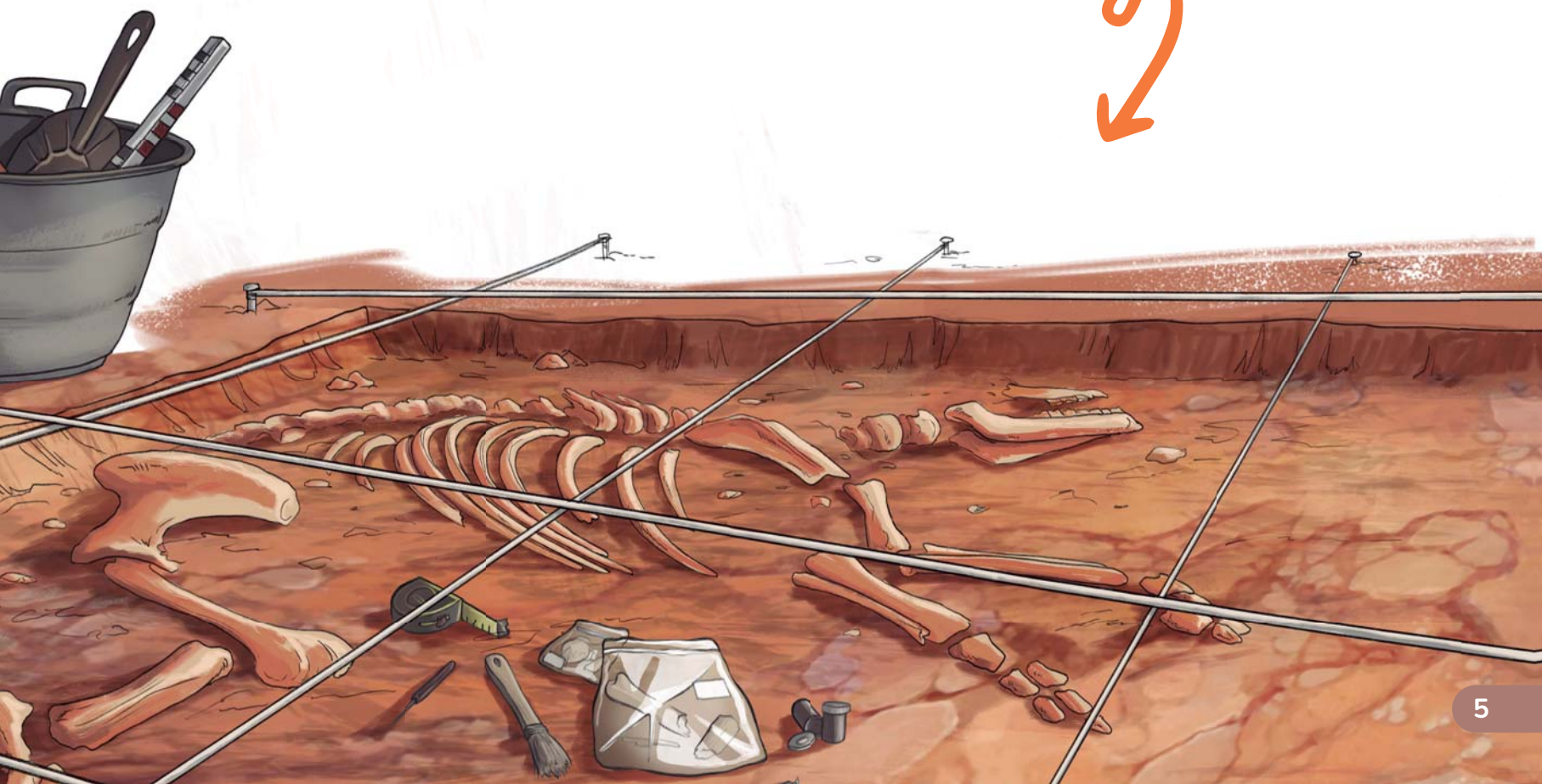
Els equips de recerca arqueològica són interdisciplinars i inclouen personal dedicat a la geologia, paleontologia, vegetació i a la restauració, entre d'altres.

La recerca conjunta en tots aquests àmbits permet reconstruir el paisatge, la fauna i les activitats humanes del passat.

Què és un fòssil?

Els fòssils són les restes d'un organisme viu que s'han conservat amb la seva forma originària. Dins la cova, els ossos dels animals es conserven molt bé, perquè van absorbint els minerals que hi ha a les parets de la cova, és per això que amb el pas dels anys, els ossos es tornen pedra; és a dir, fòssils.

Un petit gran elefant

Un dels animals més interessants que s'han recuperat és un elefant antic, el seu nom científic és *Palaeoloxodon antiquus*, i es tracta d'una espècie extingida.

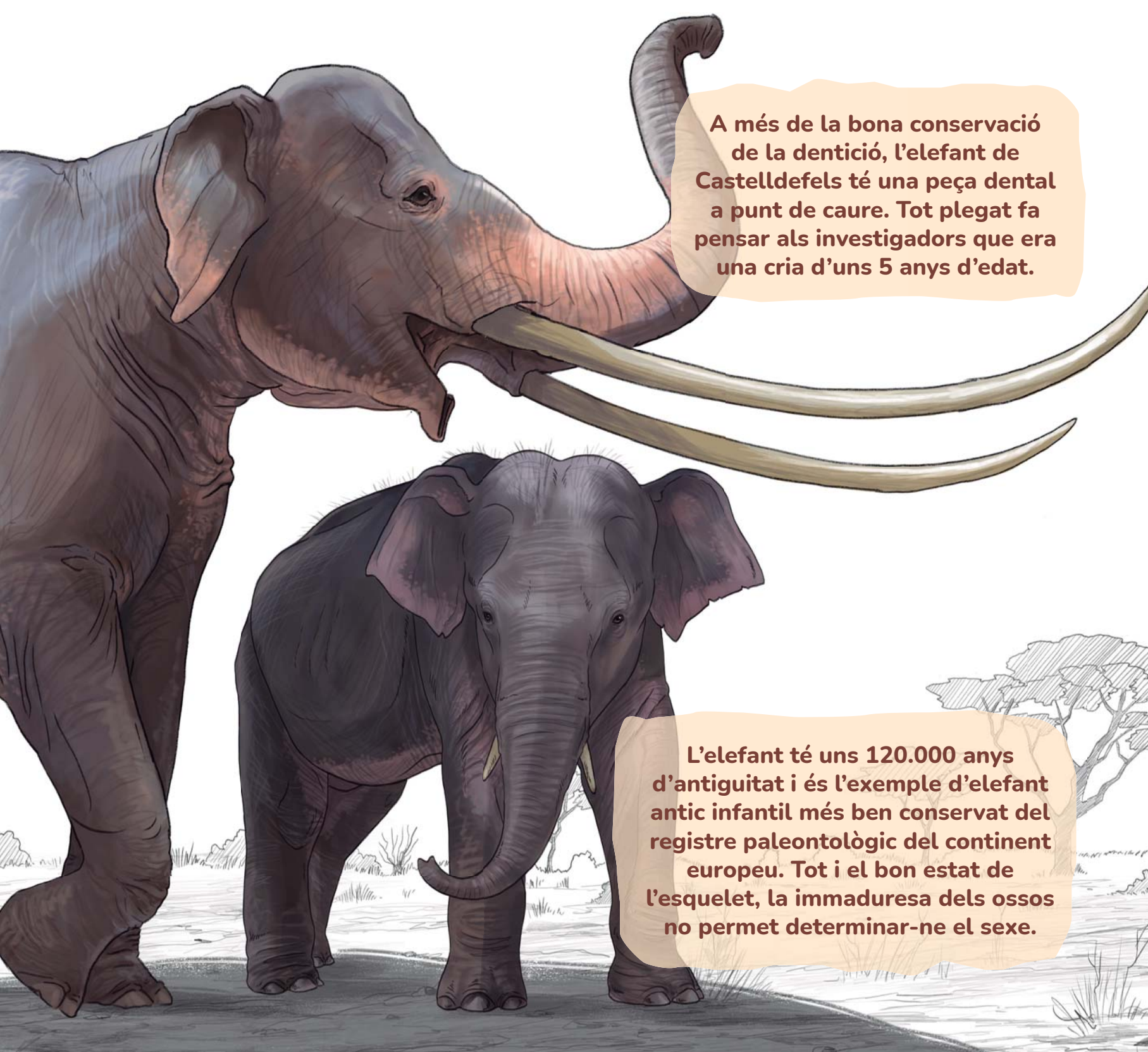
Era un animal de clima càlid i la seva altura aproximada era de 4 metres. Les seves defenses (popularment conegudes com «ullals») eren rectes amb la punta una mica corbada.

Aquest petit elefant va caure de manera accidental a la cavitat, possiblement perquè encara era un infant. Era una cria que tenia uns 5 anys d'edat. Us preguntareu com sabem quina edat tenia? Doncs, ho sabem perquè els extrems de l'os no estan acabats de formar.

Per la mida de l'esquelet, se sap que devia pesar al voltant de 1450-1500 kg. En cas que hagués arribat a l'edat adulta, el seu pes corporal hauria estat al voltant d'unes 13 tones de pes, dues vegades el pes dels elefants africans actuals, i tres cops més gran. Les potes d'aquells elefants també eren més llargues que les dels elefants d'avui dia.

Podem saber l'edat aproximada del nostre petit gran elefant a través de l'estudi i l'anàlisi dels seus molars. Tant la posició com el nivell de creixement permeten precisar l'edat que tenia quan va morir.

A més de la bona conservació de la dentició, l'elefant de Castelldefels té una peça dental a punt de caure. Tot plegat fa pensar als investigadors que era una cria d'uns 5 anys d'edat.

L'elefant té uns 120.000 anys d'antiguitat i és l'exemple d'elefant antic infantil més ben conservat del registre paleontològic del continent europeu. Tot i el bon estat de l'esquelet, la immaduresa dels ossos no permet determinar-ne el sexe.

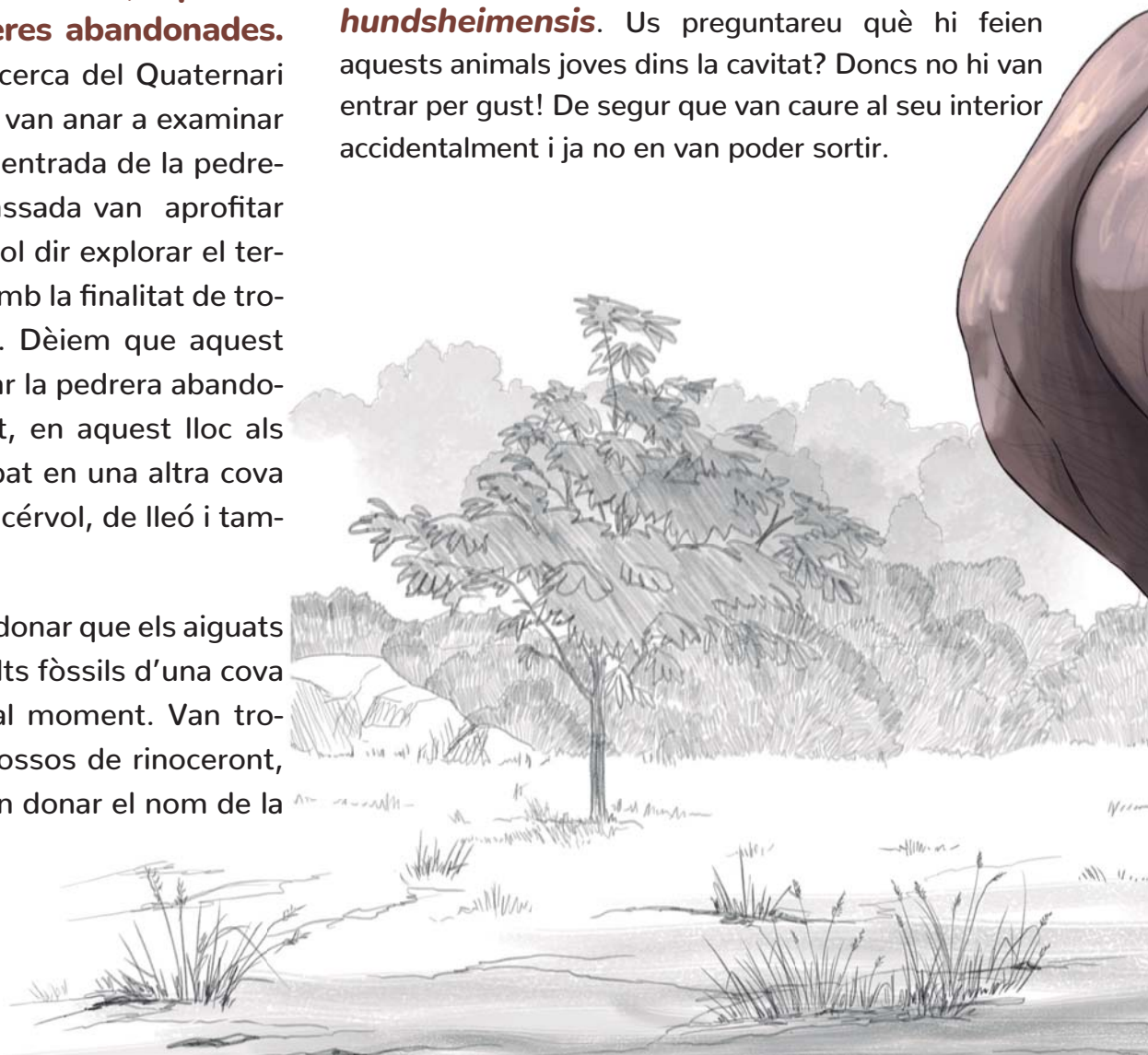
El rinoceront que va posar nom a una cova

L'any 2002 havia plogut molt i l'excés d'aigua va provocar esllavissades de terres, especialment a les antigues pedreres abandonades.

Investigadors del Grup de Recerca del Quaternari de la Universitat de Barcelona van anar a examinar el jaciment que es trobava a l'entrada de la pedrera, totalment destruït, i de passada van aprofitar per a prospectar. *Prospectar* vol dir explorar el terreny amb diferents mètodes amb la finalitat de trobar-hi jaciments arqueològics. Dèiem que aquest grup d'investigadors van visitar la pedrera abandonada de Ca n'Aymeric; de fet, en aquest lloc als anys quaranta s'hi havien trobat en una altra cova avui destruïda fòssils d'os, de cérvol, de lleó i també de rinoceront.

Així doncs, en arribar, es van adonar que els aiguats havien deixat al descobert molts fòssils d'una cova totalment desconeguda fins al moment. Van trobar restes d'eines de pedra i ossos de rinoceront, és per aquest motiu que li van donar el nom de la Cova del Rinoceront.

El rinoceront que va posar nom a la cova pertany era un exemplar adult de l'espècie ***Stephanorhinus hundsheimensis***. Us preguntareu què hi feien aquests animals joves dins la cavitat? Doncs no hi van entrar per gust! De segur que van caure al seu interior accidentalment i ja no en van poder sortir.

4

Una família de cérvols coronats amb banyes de dues puntes

Eren cérvols amb unes banyes ben peculiars, cada banya tenia dues puntes, i una d'elles presenta forma de falç.

Però a la cova hi havia molts més animals, uns dels més abundants són els cérvols mediterranis, que tenen el nom científic de *Haploidoceros mediterraneus*. Es tracta d'una espècie avui extingida.

An illustration of a large deer, possibly a red deer, with impressive, long, and slightly curved antlers. The deer is shown in profile, facing left, with its mouth slightly open as if calling or breathing. It has a thick, dark brown coat with lighter, spotted patches. The background is a soft-focus forest with tall evergreen trees. The ground is covered in grass and some rocks.

Damunt dels ulls, una mica sobresortits, tenien una crinera, i eren força peluts.

Podien pesar fins a 80 kg, s'alimentaven de fulles i herbes en un ambient forestal. Els ossos que se n'han trobat indiquen que van ser caçats pels carnívors que vivien pels voltants del massís. Aquests van portar els cérvols a la cova, on se'ls van menjar.

Carnívors amb molta gana i un omnívor

És una mica difícil imaginar-s'ho, oi? Elefants, rinoceronts, cérvols i també carnívors!

Mireu, a la Cova del Rinoceront s'han trobat restes de llop, *Canis lupus*, juntament amb el linx, *Lynx pardinus* i la hiena, *Crocuta crocuta*. Sí, sí! Costa de creure, però us imagineu un lloc amb una fauna tan rica i variada com la del massís del Garraf!!!

Precisament del llop *Canis lupus* deriva el nostre llop actual; tot i que no eren ben bé idèntics: eren més robustos i amb les potes més curtes. Ja sabeu que el llop i la hiena són animals que van sempre en grup; per contra, els linxs i els ossos són animals solitaris.

També el *Lynx pardinus* té relació amb el linx ibèric, n'és el seu avantpassat! És una pena, perquè tant el llop com el linx són espècies que encara existeixen però estan amenaçades per l'acció humana, potser la seva presència a la cova ens ajuda a entendre la importància de conservar la biodiversitat.

Aquests carnívors van tenir un paper important en les restes fòssils trobades a la cova, ja que la recerca indica, van ser els responsables de la seva acumulació, en fer servir la cova com a cau, transportant i menjant les seves preses a l'interior.

A la Cova del Rinoceront també s'han trobat restes d'os bru, ***Ursus arctos***, que era un os com el que actualment s'ha reintroduït al Pirineu. Com ja sabeu, els ossos ocupen les coves per hivernar, **així que el massís del Garraf era un lloc perfecte per a ells!**

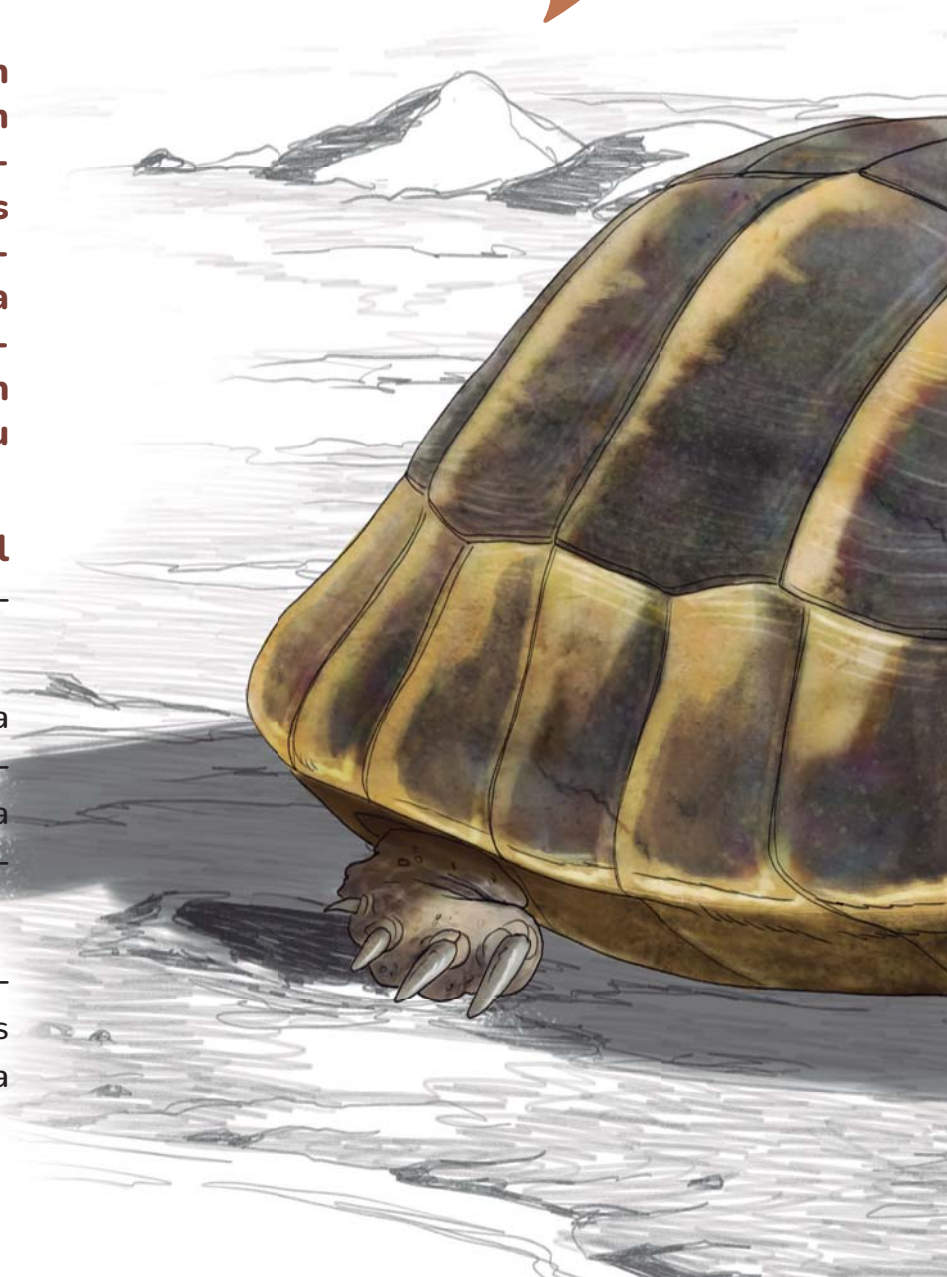
Unes tortuguetes que passaven per allí

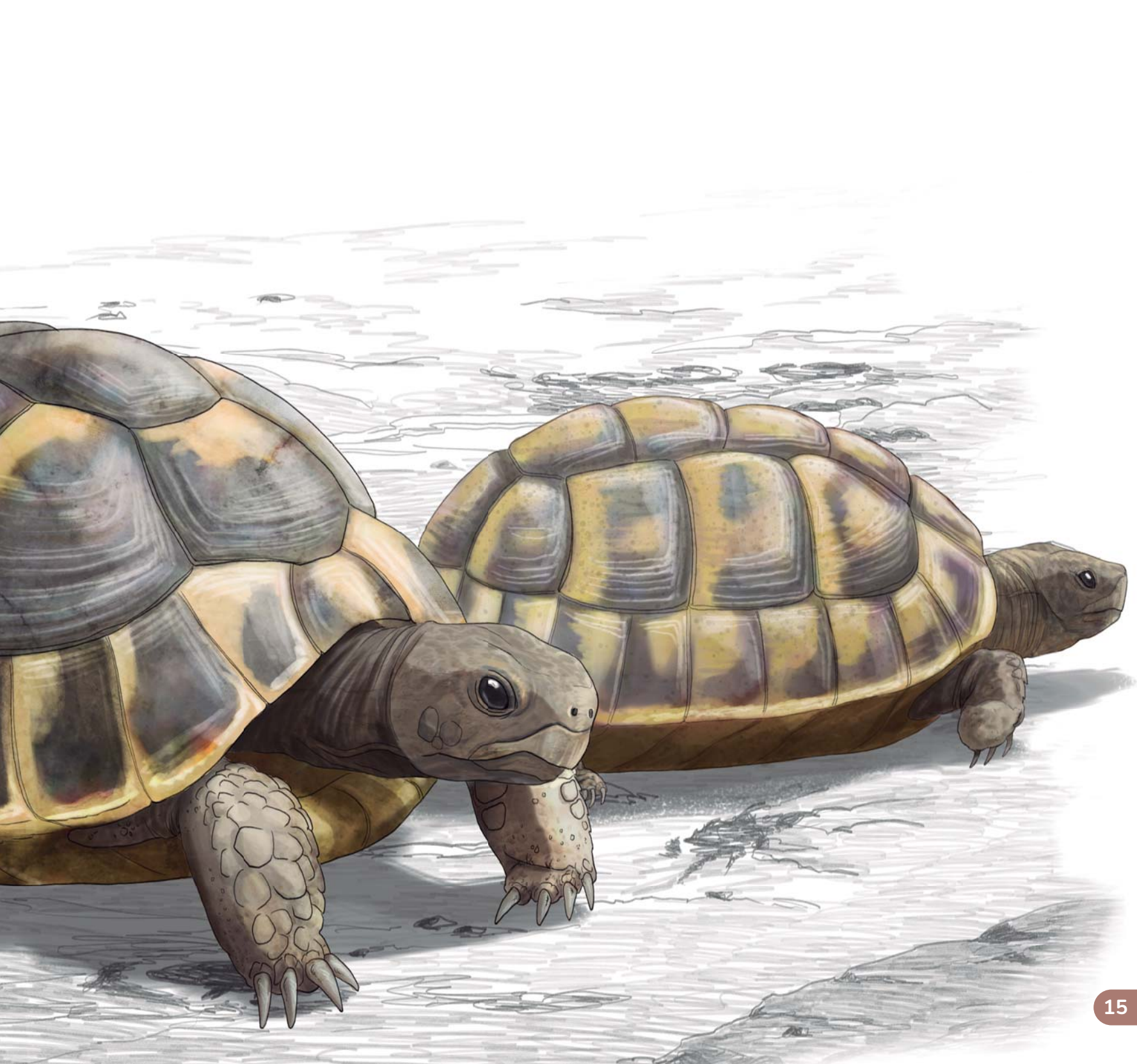
Un dels rèptils recuperats al jaciment són les tortugues mediterrànies. Porten el nom científic de *Testudo hermanni* i són molt similars a les que actualment hi ha al massís del Garraf. La presència d'aquestes tortugues és molt rellevant perquè ens confirma que en aquell moment el clima era temperat: aquestes tortugues no es reproduïen en regions on les temperatures de l'estiu cauen per sota dels 24 °C.

La major part dels animals trobats a la **Cova del Rinoceront** fa a temps que es van extingir al massís del Garraf.

La tortuga mediterrània, en els darrers anys ha estat reintroduïda al **massís del Garraf**. Actualment, és una espècie en risc d'extinció, i necessita unes condicions de temperatura i humitat per poder-se reproduir.

El canvi climàtic que patim podria posar-la en perill si es produïssin períodes llargs de sequera. Els incendis i l'acció humana són també una amenaça per a la supervivència d'aquest rèptil.

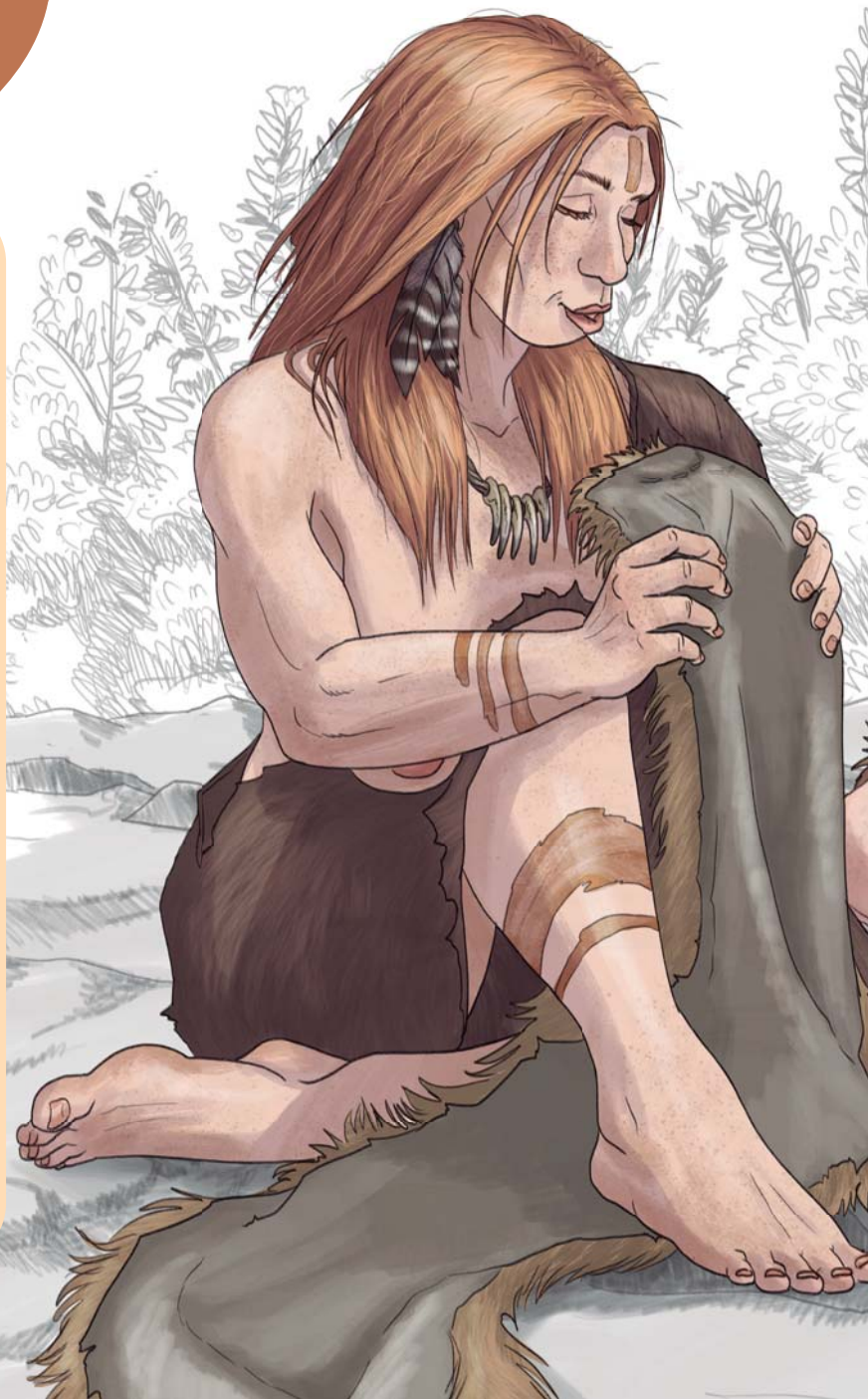

Hem parlat dels animals que vivien als voltants de la cova, però i els humans?

Doncs bé, no està molt clar que la Cova del Rinoceront fos un «lloc d'hàbitat» per als humans d'aquell temps. Més aviat era un indret que visitaven de forma esporàdica, potser per menjar o descansar.

Però, com podem saber que els humans hi entraven de tant en tant si no s'hi ha trobat cap fòssil humà? Perquè a la Cova del Rinoceront s'han trobat restes d'eines de pedra, de quars, calcària i sílex, que aquells humans haurien utilitzat per tallar o fer alguna altra activitat. La manera com han estat fabricades aquestes eines és pròpia d'un període que va de fa 100.000 anys fins fa 80.000 anys. Això vol dir que la Cova del Rinoceront té l'evidència més antiga de presència humana a Castelldefels i Baix Llobregat.

Però qui eren aquests humans?

Els grups humans d'aquest moment del Paleolític eren els **neandertals**. La seva activitat en el territori es basava en la cacera i la recol·lecció, i eren nòmades. A més de la carn de la cacera (cavalls, cérvols, rinoceronts...) i de la recol·lecció de vegetals, complementaven la seva dieta amb productes marins aprofitant la proximitat del mar.

Els **neandertals** ja coneixien el foc i disposaven d'una tecnologia molt desenvolupada que els permetia fabricar eines complexes, com ara llances de fusta. A més, aprofitaven gairebé tot el que podien dels animals: la pell per abrigar-se, els ossos per fer eines i menjar el moll, el greix, els budells i tendons per a fer cordes, etc.

Quasi cada dia sentim parlar del canvi climàtic i veiem com les pluges són torrencials o com els rius inunden grans planes, mentre que cada cop fa menys fred i a determinats punts del planeta pateixen una implacable sequera. Hi ha moltes maneres d'explicar aquests fenòmens, i estudiar com es van produir a la prehistòria n'és una. No és el primer cop que hi ha un canvi climàtic; és més, al llarg de milers d'anys se n'han succeït molts.

Gràcies a l'excavació i a les datacions s'ha pogut saber que la cova conté restes que permeten reconstruir el clima en un període de temps que abraça entre els 175.000 i 74.000 anys. Així doncs, la Cova del Rinoceront té representat un moment fred (175.000-135.000 anys), seguit d'un temperat (135.000-75.000 anys).

La part més important del jaciment de la **Cova del Rinoceront** és la que representa els moments temperats o càlids de ara fa entre 135.000 i 75.000 anys: un moment en el que el clima va ser força similar a l'actual. Després, entre 75.000 i 20.000 anys, els planeta es va refredar com a conseqüència del darrer **estadi glacial**.

Així que ja veieu que en la vida del nostre planeta els canvis climàtics s'han anat succeint al llarg del temps. La diferència és que, ara mateix, el canvi climàtic que vivim es troba accelerat per l'acció humana, i més d'hora que tard caldrà posar-hi remei.

Una cova que és com un llibre

La Cova del Rinoceront té una part molt important destruïda per la pedrera, per aquest motiu sempre faltará una part molt important de la informació. D'altra banda, el fet que la part conservada sigui visible, facilita les tasques de recerca, atès que els estrats geològics i arqueològics queden al descobert, fent més fàcil la valoració de la recerca científica.

Quan la cova es va obrir a l'exterior hi va començar a entrar la terra, que es anava dipositant en el fons a poc a poc. **Cada dipòsit s'anomena nivell.** Els nivells són com les pàgines d'un llibre ple de fòssils, i les troballes de les excavacions permeten reconstruir els fets. Encara que hi ha pàgines que no estan senceres perquè la pedrera en va destruir una part, el conjunt de les troballes permeten fer-nos una idea molt aproximada del que hi va succeir.

Com es formen els nivells?

Quan la cova s'obre a l'exterior hi comença a entrar terra i també fulles, pedres i animals, tot es va depositant en el fons.

L'acumulació es produeix d'una manera o altra en funció de les condicions climàtiques i ambientals. Aquestes condicions fan que els nivells vagin variant i tinguin diferents característiques. La recerca arqueològica i geològica permet reconstruir la història de la cova gràcies a l'estudi dels nivells i del seu contingut. Diem que la cova és com un llibre perquè els nivells s'apilen com si fossin pàgines.

Cada nivell n'és una pàgina que explica què va passar en aquell capítol.

Una cova que és un tresor

Quan la **Montserrat Sanz** i el **Joan Daura** van descobrir **la Cova del Rinoceront** després d'aquells aiguats, van entendre de seguida la importància de la troballa que havien fet. La insistència i la perseverança els han dut a excavar la cova durant molts anys, des de l'any 2002. Aquesta feina ha donat molts fruits; alguns dels quals els podem veure a l'exposició que hi ha a la **Biblioteca Fernández Jurado de Castelldefels**. Altres que no són tan visibles són igualment importants per entendre el nostre paisatge immediat i els canvis que ha patit al llarg del temps.

Així doncs, a **Castelldefels** hi ha una cova que cada any, quan s'excava, ens ofereix dades per entendre com era **el massís del Garraf al Paleolític** i per comprendre com ha anat canviant el clima. Per si encara no us n'heu adonat, **la Cova de Rinoceront** és, des del punt de vista científic, un gran tresor.

Vols més?

© del text: Isabel Boj Cullell

© de les il·lustracions: ICRA Art

© Ajuntament de Castelldefels
Plaça de l'Església, 1,
08860 Castelldefels (Barcelona)

Revisió tècnica i assessorament científic:
Montserrat Sanz i Joan Daura

Disseny Gràfic: Rebeca Podio Jiménez
(www.rebecapodio.es)

Revisió lingüística: Mariló Caballer

Coordinació editorial: Petit Camagroc, S.L.U.

—

Primera edició: Maig de 2022

Dipòsit legal: B 9481-2022

ISBN: 978-84-125579-1-6

Tota forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només pot ser realitzada amb l'autorització del titular, excepte l'excepció previst per la llei. Dirigeixi's a l'editor si necessita fotocopiar o digitalitzar algun fragment d'aquesta obra.

El paper d'aquest llibre prové de boscos gestionats de manera sostenible.

Imprès a CHM Gràfic, S.L. - Montmeló (Barcelona)

Història

**Tot i que la Prehistòria
ens queda molt lluny, molts
dels problemes que tenim ara
es poden entendre millor si
donem un cop d'ull a aquell
passat tant antic.**

A Castelldefels tenim la sort que hi ha un jaciment arqueològic que ens mostra com va ser el nostre territori fa milers d'anys. Ha proporcionat troballes espectaculars, com la de l'elefant que hi ha exposat a la biblioteca.

Vols conèixer la seva història?

ISBN 978-84-125579-1-6

9 788412 557916

**Ajuntament
de Castelldefels**

CastelldefelsCultura

**Diputació
Barcelona**

*Xarxa de Biblioteques
Municipals*